

Грабович Т. А., НУ «ОЮА»

ЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

В статті аналізується вплив проблем енергозабезпечення на функціонування системи міжнародно-правових відносин. Досліджена динаміка цього процесу, пов'язана зі змінами на ринку енергоносіїв у Світі.

Гарантії надійного забезпечення енергією – це один з пріоритетів функціонування системи міжнародно-правових відносин протягом всієї історії людства. Тому комплекс питань, пов'язаних з енергетичною сферою, стоїть в центрі уваги багатьох науковців, в тому числі фахівців – правознавців. Досліджуються як особливості правовідносин в рамках конкретних етапів розвитку енергетичного сектора, так і загальні тенденції та закономірності динаміки правового регулювання процесу формування відносин щодо енергетичної сфери та їх місце в системі міжнародно-правових відносин в цілому [2; 4].

Та багато питань потребують подальшої розробки, особливо стосовно періодів енергетичних криз та радикальних змін в підходах до енергопостачання і енергозабезпечення.

Один з таких аспектів, що стосується місця і ролі паливно-енергетичного комплексу в суспільних відносинах та його впливу на систему міжнародно-правових відносин і виступає предметом аналізу в даній статті.

Багато країн неодноразово стикались з паливною кризою. Спочатку це було пов'язано з виснаженням такого джерела постачання енергії як деревина. Наступним кроком, що не вирішив проблему, але відсунув її у часі, стало використання вугілля. Однак погіршення умов видобутку і зменшення обсягів ресурсів вуглевидобування знову провокували енергетичний голод.

Перехід на більш дешеві джерела енергії як нафта і газ відкрили нові перспективи досягнення більш стійкого енергопостачання і енергозабезпечення. Так, до 1970 року частка нафти в світовому енергобалансі становила майже 60 %, тоді як доля вугілля зменшилась до 25 %.

Однак паливні ресурси відносяться до категорії не поновлюваних, не відтворюваних, зростання попиту на які має певні кінцеві межі. Коли ж до цього додаються конкретні політичні чинники, це прискорює прояв кризових явищ в даній сфері відносин і, відповідно,

вимагає пошуку нових моделей взаємин та правових механізмів їх регулювання.

Так, у 1972 році Світ пережив глибоку енергетичну кризу, що проявилась у 10-ти кратному зростанні цін на нафту і нафтопродукти. Це спричинило стагнацію ряду галузей економіки, передусім, енергоємних виробництв. І як наслідки – падіння темпів економічного розвитку, зростання безробіття тощо. Майже десять років пішло на те, щоб пристосуватись до нових енергетичних реалій.

Загрози енергозабезпеченню традиційного варіанту поставили в порядок денний розвиток альтернативних видів енергії, питання енергозбереження та координації зусиль в енергетичній сфері, з відповідним їх правовим забезпеченням.

Зростання масштабів господарської діяльності та народонаселення протягом останньої чверті ХХ століття прискорило попит на енергоресурси. При цьому розвідані запаси, розраховані на рівень і структуру енергоспоживання, що склалися, оцінювались наступним чином: сотні років по вугіллю, приблизно 70 по газу, близько 40 по нафті.

Тож у 90-ті роки ХХ століття змінились пріоритети. Держави Світу почали включати в національну безпеку аспект енергетичної безпеки. Довгострокове гарантоване забезпечення стійкого розвитку потребувало гарантій забезпечення стратегічними ресурсами і, в першу чергу, паливно-енергетичними [1].

Хоч про абсолютну нестачу енергетичної сировини не йшлося, та враховувався цілий ряд факторів.

По-перше, це загальне погіршення природно-географічних умов видобутку і виробництва мінерального палива. Зростають витрати на геологорозвідку, добування і транспортування енергетичної сировини. Адже райони видобутку віддаляються від центрів споживання, зосереджуючись у малозаселених чи незаселених районах. Крім того, основними споживачами виступають не лише країни розвинених регіонів Світу, на які раніше розраховувалась інфраструктура для енергоносіїв, а і нові багатонаселені країни як Китай чи Індія. Центри ж видобування зосереджені на Близькому і Середньому Сході, в Росії. Потрібні значні витрати на будівництво нових трубопроводів. Нові місця видобутку, як шельфи Чорного чи Каспійського морів, не лише включають витрати на доставку, а й потребують узгоджень позицій багатьох держав, через територію яких мають проходити трубопроводи, щоб дістатись споживачів. Не менше труднощів несе і освоєння арктичних та субарктичних регіонів, де найбільш висока концентрація мінеральних ресурсів. Ці процеси не лише затратні, а й часто недостатньо врегульовані з позицій міжнародного права,

спірні в плані екологічної безпеки людства та інше. Тож навіть у цій площині сфера енергопостачання і енергозабезпечення потребує значних капіталовкладень і вдосконалення правового її регулювання, як на національному так і на міжнародному рівнях.

Другий фактор, який мав враховуватись, був пов'язаний з тим, що швидке зростання потреб в енергоресурсах в основному задовольнялось екстенсивним шляхом, залученням додаткових обсягів і не завжди ефективним їх використанням. Обмеженість таких можливостей ставило питання впровадження енергозберігаючих технологій, але цей процес відбувався не надто активно, особливо у недостатньо технологічно розвинених країнах, бо був доволі затратним.

По-третє, розширення масштабів енергоспоживання супроводжувалось шкідливими викидами в атмосферу, виникненням аварійних ситуацій на земній чи водній поверхні, тобто, екологічним забрудненням, що впливало навіть на кліматичні зміни. Тож потребували уваги питання екологічної безпеки.

Четвертий фактор, що впливає на ситуацію в енергетичній сфері, пов'язаний з тим, що існуючий рівень розвитку продуктивних сил та технічного прогресу не гарантує повну заміну традиційних видів енергії на альтернативні. Наприклад, одне з найбільш перспективних джерел – ядерна енергія, як відносно дешева і ефективна, сприймається більшістю як надто небезпечна. Особливо після таких глобальних катастроф як Чорнобиль чи Фукусіма будівництво нових ядерних електростанцій наštтовхується в багатьох випадках на протести населення. Та і ядерні відходи, що накопичуються, становлять значну загрозу екології і здоров'ю людей. Потрібні додаткові надійні технічні гарантії безпеки і, безумовно, правові [3]. Інші ж альтернативні джерела не дуже ефективні і займають незначну долю загального вироблення енергії.

Все це ставить перед світовою спільнотою важливі і складні завдання винаходження надійних і безпечних для людини і природи джерел енергії, її ефективного і розумного витрачання, ефективного енергозбереження, раціонального використання для забезпечення сталого розвитку. Все це має бути формалізованою системою національного та міжнародного рівнів, тобто повинно мати чітке правове поле регулювання і контролю.

Паливно-енергетичні ресурси, як нафта, газ, вугілля, енергія з нетрадиційних джерел, альтернативні види енергії, грають провідну роль у світовому господарстві, бо без їх використання неможливо функціонування всіх без винятку галузей. Світовий попит на первинні енергоресурси в ХХІ столітті, за рахунок більш ефективного

використання, зростає трохи повільніше, ніж це відбувалось у ХХ столітті, але він все одно достатньо високий. Загальне споживання усіх видів енергії зросло приблизно в 1,6 – 1,7 разів і складає близько 17 млрд. т. умовного палива.

В структурі споживання домінують ресурси органічного походження, що становлять більше 94 %. Частка інших видів енергії, як АЕС, ГЕС, інші не перевищує 6 %. В структурі енергоспоживання у Світі в 2010 році на вугілля припадало 27 %, на нафту – 40 %, на природний газ – 23 %, на ядерне паливо – 7,5 %, на гідроенергію – 2,5 %. Провідним світовим споживачем первинної енергії у Світі залишаються США, де споживається майже чверть енергетичних ресурсів, які використовуються всіма країнами. У 2010 році структура енергоспоживання США виглядала наступним чином: вугілля – 52 %, природний газ – 13 %, ядерне паливо – 20 %, відновлені джерела енергії – 13 %, рідке паливо – 2 %.

Зміни структури і масштабів споживання енергії потребували формулювання спільних принципів щодо енергетичної сфери, спрямованих на безпеку, ефективність та гарантованість. Такий зміст енергетичної політики держав зафіксували проголошені країнами «великої вісімки» принципи діяльності та взаємодії в енергетичній сфері. Це наступні принципи:

- доступ до безпечних, економічних і надійних джерел постачання енергії є необхідною умовою прогресу;

- здійснення заходів щодо запобігання різким коливанням цін на нафту і зміцнення енергетичної безпеки шляхом ширшого використання ринкових механізмів, диверсифікації постачання енергії, підвищення енергоефективності, удосконалення інформаційного обміну, а також розвитку глобального енергетичного діалогу;

- спрямованість зусиль світового співтовариства на забезпечення стабільності і надійності у функціонуванні світової системи постачання енергетичних ресурсів, у тому числі на розвиток і підвищення надійності транспортної інфраструктури.

Боротьба за володіння енергоресурсами, за право їх транспортування, за вплив на ринок енергоносіїв стали важливим фактором реалізації інтересів держав Світу, їх політичної поведінки, базою формування економічних чи політичних союзів, або, навпаки, джерелом міжнародних конфліктів.

Як глобальні так і локальні події в глобалізованому Світі здатні спричинити важкі наслідки і потрясіння енергетичних ринків в умовах залежності основних споживачів від імпорту енергоресурсів. Так, наприклад, було після подій 11 вересня 2001 року у США та виникнення

на цьому ґрунті напруженості на Близькому і Середньому Сході. Для європейських споживачів енергоресурсів далися взнаки проблеми україно-російських відносин, пов'язані з так званою «газовою війною» 2008-2009 років та з військовим конфліктом 2014-2015 років.

Тому енергетична дипломатія починає домінувати у зовнішній політиці більшості країн. Відносини у енергетичній сфері стають предметом міждержавних переговорів на різних рівнях, розробляються спільні енергетичні стратегії та координується енергетична політика держав, передусім, промислово розвинених, що найбільше споживають і виробляють енергоресурси.

Основною метою зовнішньої енергетичної стратегії проголошується підвищення енергетичної безпеки конкретної держави разом із розвитком системи глобальної енергетичної безпеки. Прикладом може слугувати стратегія США, сформульована в Національній енергетичній стратегії 1991 року, оновленій у 1998 році, доповненій у 2001 році, яка заклала засади координації загальної енергетичної політики промислово розвинених країн.

Передусім йдеться про унеможливлення перебоїв у постачанні енергоресурсів і різких коливань світових цін на енергоносії, про збереження власних запасів енергоресурсів, про вивчення і контроль стану світового ринку енергоресурсів, послуг, технологій та інвестицій у паливно-енергетичну галузь; про диверсифікацію джерел енергоресурсів, що імпортуються і забезпечення надійного їх постачання, про зміцнення позицій власних національних компаній в регіонах енерговидобутку тощо. У відносинах з основними нафтовидобувними та газовидобувними країнами проводиться диференційована політика: спільних інвестицій, або санкцій. Тобто, в енергетичній дипломатії, в енергетичному діалозі постійно іде пошук певного балансу, що здатен забезпечувати сталий розвиток і враховувати інтереси як виробника так і постачальника, і споживача.

Створення міждержавних енергетичних об'єднань, нарощування міжсистемних перетоків енергії, залучення іноземних інвестицій у розробку родовищ і розвиток інфраструктури транспортних маршрутів доставки енергоносіїв, диверсифікація напрямків експорту/імпорту енергоресурсів – все це має сприяти більшій енергетичній безпеці, створювати «енергомости» між країнами, формувати глобальні енергетичні системи. В цьому буде полягати передбачуваність енергетичної ситуації у Світі та його окремих регіонах.

Саме таким шляхом ідуть країни ЄС. Так на засіданні Європейської Ради 19 березня 2015 року лідери країн ЄС домовились про створення Енергетичного союзу. В запропонованій рамковій стратегії пов'язуються

п'ять взаємодоповнюючих вимірів: енергетична безпека, солідарність та довіра між країнами, інтегрований енергетичний ринок ЄС, енергоєфективність, що сприяє зниженню енергоспоживання; зменшення вуглеводневої залежності економіки, а також наукові дослідження, інновації, конкурентоспроможність. В якості першочергових завдань визначені наступні: інфраструктурні поєднання країн, дотримання діючого енергетичного законодавства, відповідність законодавству ЄС всіх угод щодо закупівлі у сторонніх постачальників. Особливу увагу звернуто на інноваційні технології та партнерство з видобувними і транзитними країнами. [5].

Україна, як і інші держави, зацікавлена в подібному сценарії, в стійкості, стабільності і передбачуваності енергетичних відносин. Розбудовуючи власну енергетичну політику Україна повинна позбавитись від монопольної залежності від російських поставок нафти і природного газу, особливо враховуючи сучасні трансформації міждержавних відносин. Слід максимально використовувати всі можливості енергопостачання та використання різних видів енергії, в тому числі власних переваг в окремих аспектах енергетичної сфери, наприклад, у відносинах щодо зберігання та транзиту паливно-енергетичних ресурсів. Все це свідчить про необхідність реорганізації багатьох напрямків розвитку вітчизняного енергетичного сектору з урахуванням існуючого світового досвіду в цій сфері.

Реформи мають стосуватись як організаційних так і правових, і технологічних аспектів. В свою чергу, у проведенні подібних глибоких реформ Україна повинна запозичувати позитивний досвід, уникаючи недоліків, які вже проявились в енергетичній політиці, зокрема, європейських країн, які зіштовхнулись із необхідністю активізувати процеси диверсифікації і джерел, і видів, і напрямів постачання енергії у зв'язку з політичними конфліктами в окремих регіонах Світу. І особливу роль тут відіграють процеси правового регулювання енергетичних відносин, вдосконалення національної правової бази функціонування енергетичного сектору економіки і адаптації власної правової бази до міжнародних стандартів з використанням всіх можливостей впливу на підвищення ефективності гарантій енергетичної безпеки. Це потреби і національної системи суспільних відносин, і системи міжнародних відносин в цілому.

Бібліографічний список:

1. Йоханнесбургская декларация по устойчивому развитию от 4 сентября 2002 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml

2. Матвеев И. Е. Мировая энергетика на рубеже второго десятилетия нынешнего века. // И. Е. Матвеев, А. С. Иванов. – Energy Fresh. – сентябрь 2011.
3. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Угоди між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї. Закон України від 16 листопада 2005 року, № 3092-IV.
4. Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. ред. А. Д. Богатуров. – 2-е изд. – М. : Аспект Пресс, 2010. – 592 с.
5. European Council Conclusions on the Energy Union (19 March 2015). Press release 139/15 Energy – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/conclusions-energy-european-council-march-2015>

В статье анализируется влияние проблем энергообеспечения на функционирование системы международно-правовых отношений. Исследована динамика этого процесса, связанная с изменениями на рынке энергоносителей в Мире.

The article provides the analyses of the energy supplies concerns influence upon the functioning of the system of international-legal relations. The dynamics of this process linked to the changes of energy market is also researched.

Стаття надійшла до редколегії 25.12.2014

УДК 327(410):339.923.061.1ЄС

*Кулачинський М. М., Одеський державний
аграрний університет*

СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У статті були розглянуті політичні міркування представників партій влади, щодо економічної доцільності співпраці Великобританії та ЄС у таких питаннях як продаж товарів та надання послуг країнам Єврозони, співпраця британських інститутів влади з подібними інститутами ЄС. Було доведено про неготовність Сполученого Королівства вийти з лав країн ЄС в силу економічних історичних та політичних причин. Саме політичне міркування про подальший вихід країни з ЄС на нашу думку є ніщо інше як певні поступки сучасного британського уряду окремим представникам від торі та особливо Партії Незалежності, яка впевнено набирає політичні дивіденди з метою їх подальшого використання на травневих виборчих перегонах у 2015 році.